

Silvana Vranić

Naznake fonologije čakavskih govora otoka Paga

mr. Silvana Vranić, Pomorska škola, Bakar, izvorni znanstveni članak, Ur.: 25. lipnja 1993.

UDK: 801.4:808.62-087 OTOK PAG

U članku je na osnovi opisa fonoloških obilježja čakavskih mjesnih govora otoka Paga utvrđena čakavska osnovica tih govora. Detaljnije je analizirana pojava čakavizma u gradu Pagu. Određene su četiri grupe čakavskih govora na otoku Pagu te prikazane njihove međusobne razlike, zahvaljujući kojima je moguće izdvajanje, i podudarnosti što približavaju njihove mikrostrukture. Zaključeno je da su arhaičniji, konzervativniji najsjeverniji čakavski govori Luna, Novalje i Stare Novalje.

O govovima je na otoku Pagu pisano u više navrata (Josip Hamm, 1955, Mate Hraste, 1956, H.P. Hautzagers, 1987), a govori su Paga i Luna obrađeni u *Upitniku za srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas*.

Nažalost, tek nakon što sam zaključila istraživanje o rezultatima kojeg ću pisati, izišao je u časopisu "Filologija" članak A. Sujoldžića, B. Finke, P. Šimunovića, P. Rudana, *Lingvističke udaljenosti otoga Paga*, koji prikazuje podatke što su opsegom veći od svega što je dosad objavljeno o govovima otoka Paga, ali su još nedovoljni za cjelovit opis govora. Stoga je, budući da nedostaju pojedinačni prikazi mjesnih govora otoka Paga, što znači da nema ni opisa fonoloških obilježja, bilo nužno radi cilja ovog istraživanja - fonološke analize čakavskih govora otoka Paga - snimiti na kasetofonsku vrpcu oglede mjesnih govora, provjeriti razgovorom odgovore na pitanja iz fonologije u *Naputku za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora* Božidara Finke za mjesne govore Paga, Metajne, Kolana, Luna i Novalje¹ te koncipirati i terenski obraditi Upitnike za utvrđivanje pripadnosti čakavskih mjesnih govora otoka Paga grupi govora.

Govoreći o otoku Pagu Mate Hraste i Josip Hamm utvrđuju tri grupe govora: čakavsku na najzapadnijem dijelu, čakavsku u sredini te štokavsku na najjužnijem

¹ Polazna je pretpostavka naime bila da se zbog prostorne udaljenosti Luna i Novalje među čakavskim govovima otoka Paga razlikuje pet grupa govora.

dijelu otoka (sela južnije od Gorice).² Autori *Lingvističkih udaljenosti otoka Paga* ističu povijesni kontekst i geografski raspored za sociolingvističku situaciju na otoku i zaključuju da "pretežni dio (...) pripada čakavskom narječju (Lun, Novalja, Barbat, Kolan, Pag, Košljun i svi njihovi zaseoci), pri čemu je u gradu Pagu i u Košljunu zastupljena tzv. čakavska varijanta čakavskog narječja. Ostali paški govori (Gorica, Dinjiška, Povljana, Vlašići) pripadaju štokavskom narječju, tzv. zapadnoštokavskom ikavskom" te su stanovnici tih mjesta "pripadnici kasnije imigrirajuće skupine štokavskih doseljenika koji su sukcesivno dolazili na taj dio otoka i danas na njemu tvore jasno izražen superstrat (...) što tvori jezični element koji s istoka neprestano ulazi u čakavski supstrat."³ Taj supstrat Iva Lukežić uključuje u rubni poddijalekt čakavskog ikavsko-ekavskog dijalekta⁴.

Na *Karti čakavskog narječja* Božidara Finke i Milana Moguš a svi su mjesni govori čakavskog dijela Paga označeni znakom • kojim se markiraju govori koji imaju:

- I) sve značajke prema kriterijima za tu kartu;⁵
- II) ili imaju **ča**;
- III) nemaju **ča**, ali imaju **zač**, čakavsku akcentuaciju i čakavski refleks /ě/.

Uz govore za koje sam našla potvrdu da su čakavski na *Karti čakavskog narječja* istim je znakom • označena i Povljana. Jedan od autora *Karte čakavskog narječja*, Božidar Finka, suautor je i spomenutog članka *Lingvističke udaljenosti otoka Paga* u kojem se, što dokazuje raniji citat, Povljana svrstava među štokavske ikavske govore zapadnog tipa (kao što drže i drugi autori: M. Hraste, J. Hamm, V. Jakić-Cestarić, I. Lukežić), koji uz drugu, čakavsku skupinu govora "imaju svoje specifičnosti po kojima se različito dijalekatski klasificiraju, ali sa znatnim međudijalekatskim prožimanjima i utjecajima"⁶. Stoga preciznija analiza govora Povljane, a onda i potvrđivanje pripadnosti bilo čakavskom supstratu, bilo štokavskom superstratu na otoku Pagu, zahtijeva detaljnije istraživanje na terenu od ispitivanja prema kriterijima što su ih za *Kartu čakavskog narječja* postavili autori, te time i novi prostor za iznošenje rezultata.

Prema podacima u literaturi i podacima do kojih sam došla zahvaljujući razgovoru sa stanovnicima mjesta, a držeći se kriterija za utvrđivanje pripadnosti jednog mjesnoga govora čakavskom narječju, što ih je kao glavna svojstva čakavskog narječja u istoimenoj knjizi odredio Milan Moguš, čakavsku osnovicu drugih mjesnih govora označenih znakom • (Košljuna, Paga, Kolana, Metajne, Stare Novalje, Novalje i Luna) potvrđuju brojne izoglose.

U tim se govorima upotrebljava zamjenica **ča** koja se kao kriterij najvišeg ranga uklapa u čakavsku tendenciju *jake vokalnosti*, koja obuhvaća pojavu prijelaza e (<6, 6) u tzv. slabim položajima u koji samoglasnički fonem (najčešće a ili e).⁷

² Usp. (8, 389) i (6, 334).

³ Usp. (24, 9) i (24, 21).

⁴ Iva Lukežić u djelu *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt govori o trima cjelinama, trima poddijalektima istoimenog dijalekta: primorskom poddijalektu s izrazito konzervativnim jezičnim značajkama, kontinentalnom "ekstenzivno evolutivnih jezičnih crta" te rubnom "intezivne jezične evolucije"*. Prema toj podjeli rubnom poddijalektu pripadaju i čakavski govori na otoku Pagu.

⁵ Usp. (13, 100).

⁶ Usp. (24, 17)

⁷ Za razliku od preventivnih južnoslavenskih vokalizacija "slabog šva" koje su nakon gubitka poluglasa u sustavu priječile realizaciju netipičnih konsonantskih skupina (npr. snōha>snaha/sneha, dōaska>daska/deska) čakavske vokalizacije "slabog šva" nisu preventivne i ne priječe nastanak konsonantske skupine koja bi bila atipična ili inverzna. To se najbolje vidi na primjeru č6>ča.

Takva je prisutna u Kolanu, Lunu, Novalji te pripadajućim mjesnim govovima [čâ], u Zubovićima se i Kustićima ostvaruje kao [čâ], u Pagu i Košljunu kao [ʰsâ], a u Metajni kao [câ]. Iako je ona frekventnija i usustavljena, u metajnskome se govoru rabi i zamjenica [štò], npr. [štòje] [hodila], [više] [nèkšto] [triba], ali i sraslice prijedloga i akuzativa zamjenice **ca** te sraslice negacije + **ca** [zâc], [pôc], [ûc], [niš], dakle ne zašto, pošto itd. Kad se radi o **zašto**, **našto** itd. uz zamjenicu **ča**, Milan Moguš u *Čakavštini Opatijskog krasa* zaključuje da nije posrijedi štokavski utjecaj jer bi on istisnuo **ča** te bi se rabilo **što** umjesto **ča** ili bi te zamjenice bar supostojale neko vrijeme. Stoga on tu pojavu objašnjava prirodom čakavskog sloga.⁸

Danas se u mjesnom govoru Metajne i **ca** i **što** rabe u naizgled istome značenju kao u primjerima: [štòčejuti], [iüdi] [rèč], [kûku] [štò] [pletèn], [nègo] [štòti] [trîba], [štò], [skrivàt]/[câčejû], [ist], [câje] [bîla], [câ] [naprâvit], no proučimo li ih pažljivije, uočiti ćemo funkcionalnost dvojake uporabe. Govornici tako nijansiraju značenje **što**, bilo kao upitne ili odnosne zamjenice. Zahvaljujući tom obliku, moguće je metodom relativne kronologije potvrditi da je u mjesnom govoru Metajne postojala upravo zamjenica **ča**, a ne samo oblik **ca**. Razvoj je tekao dvosmjerno: jedan je put bio uvjetovan depalatalizacijom (nič6>nic6>nic, pa i zac, poc, uc), a drugi je put nič6>nič>niš+to>ništo te dekompozicijom ni+što. Oba su oblika: **niš** i **ništo** prisutna jer su se razlikovala u značenju, a to je i bio preduvjet njihova supostojanja. **Niš** je opstao u značenju "ništa", što potvrđuju primjeri [niš], [tò] [rói] [ni] [ništa]; [ništa] [zasmijât]; [niš] [ni] [rèka]; a **ništo** u značenju "nešto" [ništo] [oMetajni]; [ništoje] [rèka]; [li] [lopâtu] [li] [ništo]. U sraslicama se prijedloga i akuzativa zamjenica **ca** u Metajni, kao i u ostalim čakavskim govovima Paga, ponaša uobičajeno, tj. reducira se poluglas u slabu položaju (npr. za+c6>zâc), dakle nije bilo vokalizacije ako je akuzativ zamjenice srastao s prijedlogom, npr. u Kolanu: [zâc], [ûc], [nâc], [pôc]; u Novalji: [ûc]/[ûč], [zâc], [pôc], [nâc]; u Lunu: [zâc], [nâc], [vâc], [pôc]; u Pagu: [zâʰs]. Genitiv je zamjenice **ča** kao **česa** prisutan u Kolanu, Metajni i Novalji, ali paralelno s genitivom **čega**: u Metajni [cesâ], dok mlađi rabe [čêga]; u Kolanu [cesâ]/[čêga]; u Novalji [česâ]/[čêga]; u Lunu samo [čêga]; u Pagu je N=G=A [ʰsâ], iako se u istoj funkciji ostvaruje i [otkès:i] [tò] [naprâvi]. Sve upućuje na to da je zakon o slabljenju napetosti šumnih konsonanata u čakavskom zatvorenu slogu djelovao i u zamjenici **što**, te valja zaključiti da postojanje te zamjenice u mjesnom govoru Metajne nije rezultat prihvatanja zamjenice društvenog prestiža, nego dio etape vlastita čakavskog razvoja.

Da oblik zamjenice **ča** potvrđuje čakavsku samosvojnost, tj. da ona nije jedina kojom se dokazuje *jaka vokalnost* pokazuju i drugi primjeri, ne samo južnoslavenizmi, već i ostali, zabilježeni u literaturi i za ovog istraživanja: u mjesnom govoru Paga [Mâlin], [Malenica]⁹, [(s)mânon], [vâvik], [kadî], [važêšt], [važimje], [važimatî]; u Metajni [Mâline], [(s)mânon], [kadî], [pâsa]; u Kolanu [Mâlin], [(s)mânon], [kadî]; u

⁸ Čakavski slog, naime, pokazuje tendenciju da se ostvari što manje napetosti na rubovima sloga, osobito u finalnoj zoni sloga. Teži rasterećenju napetosti, što se očituje zamjenom najnapetijih šumnih konsonanata, najčešće afrikata i okluziva nakon slogotvornog vrha, tj. nakon vokala, manje napetim konsonantima, frikativima. Put u Opatijskom krasu je bio ničâ>nič>niš+to>ništo, pa spram toga i zašto, pošto, našto.

⁹ Toponimi se u odnosu na apelative, zahvaljujući metodi relativne kronologije, određuju starijim stanjem. Oni, naime, imaju samostalnu funkciju u jeziku i sadrže, kao što kaže Milan Moguš, rjeđi apelativ. Primjenom se spomenute metode starijim oblikom drži upravo onaj koji je rjeđi, te su stariji vokalizirani oblici. Usp. (19, 97-100).

Lunu [vazèt], [kadì], [va], [(s)mànon], [Vāzân], G sg. [Vāzmà]; u Novalji [kadì], [(s)mànon], te toponim [Zàli] [ř] < zòli, u kojem se također vokalizirao poluglas. No neki primjeri, u kojih se inače unutar čakavskog narječja može očekivati vokalizacija, upozoravaju na njezin izostanak ili na drugačiji razvoj: u Pagu: [mìša], [mèni], [u], [Uškèřš] i [Uškèrs] (prema zapisu Nikole Kustića), [ùvik]; u Metajni: [Mlīnica], [Mlīnarov] [veřtal], [ùvik], [Uskèřš], [misa], [mfin], [u], [mèni]; u Kolanu: [mèni], [u], [Uskřš]; u Lunu: [u], [Uskrs], [mèni], [ùvik], [misa], [mfin]; u Novalji: [ùvik], [Uskrs], [mèni], [u].

Jaka se vokalnost potvrđuje u čakavskim govorima otoka Paga i povećanim brojem vokalskih fonema. Osnovica čakavskog sustava tih govora sadrži najmanje pet vokala kao što je u Lunu i Novalji (i Staroj Novalji), gdje se njihov broj povećava realizacijom diftonga u stilističkoj funkciji, tj. u afektivno obojenu iskazu.¹⁰ Najzatvoreniji se vokali /i/ i /u/ nisu diftongirali (osim vokala /i/ koji se diftongirao u Novalji i Staroj Novalji, ali u pravcu vokala /e/) jer bi "zatvoreniji izgovor značio prelaženje preko tzv. praga vokalnosti, tj. prestali bi biti vokali i postali bi poluvokal"¹¹. Stilistička se uporaba diftongiranih glasova u lunjskom, novaljskom i staronovaljskom govoru potvrđuje paralelnim i monofonškim i diftonškim ostvarajima: [svè] [tò] [štajunòčn], [lākoje] [sàd] [prodāt] [kàtsu] [guđsti], [nestàloje] [hobuđtnic], [naluđžu], [kontrollera], [liēbra], [griēš], [umuōru], [obadvoā]. Vrlo je rijetka u Novalji na razini govora i monofonška varijanta [a] (zatvorene artikulacije, pri čemu je jezik povučen natrag, te se u odnosu na [a] realizira gotovo kao stražnji glas): [ovāj], [ribāreŋa] kao i u Lunu, tj. u Jakišnici [Blātница], [škāmlica], a češća u Staroj Novalji u slobodnoj raspodjeli, tj. u paralelnom ostvaraju uz [a]: [otāc]/[otāc], [danās]/[danās]. U neutralnom su iskazu tim govorima 'svojstveni monovokalski fonemi.

Vokali /a/, /e/, /i/, /o/, /u/ u čakavskim paškim govorima mogu biti naglašeni i nenaglašeni, dugi ili kratki. Kada su naglašeni i kratki, na njima je kratki silazni naglasak [ǎ]¹², a ako su naglašeni i dugi, onda su ili silazni (ā) (u Pagu) ili u afektivno obojenom iskazu (u ostalim čakavskim govorima) ulazni [ǎ]. Dakle [ǎ] ima stilističku funkciju u Kolanu, Novalji, Lunu i Metajni.

Spomenuti je inventar, kojem treba pridodati i vokalno /r/, u čakavskim govorima Paga proširen. Broj je kratkih vokala u svim mjesnim govorima isti, ali je broj dugih naglašanih i nenaglašanih veći. Najčešća je opozicija dugog vokala /ā/ kao /ā/~ā/, tj. postojanje zatvorene jedinice u fonološkoj funkciji (Pag, Kolan, Metajna), dok /ē/ i /ō/ imaju monofonšku zatvorenu varijantu [e], [o] (Pag, Kolan, Metajna), tj. parovi se tih prednjih ili srednjih i stražnjih ili zatvorenih glasova ostvaruju fakultativno, a zatvoreni se mogu ostvariti i kao diftonške varijante [oa], [uo], [ie] (u Pagu): [Oantīna], [predoāješ], [prodoāvali], [moārko], [biēlo], [puōšla], [froātriman], [groād], [Poāg], [noājde], [zvoāla], [kroārke], te [oa] kao diftonoška varijanta zatvorenog /a/ u Kolanu [dvoā].¹³

¹⁰ Diftongaciji ili zatvorenoj artikulaciji, a to je upravo čakavska posebnost, teža, obično istovremeno, dva središnja vokala /ē/ i /ō/, ali zahvaćen je i donji vokal, tj. dugi /ā/. U obama slučajevima, bilo da je riječ o diftongiranju (e>ie, o>uo, a>oa, ua, ao) ili o zatvaranju [e], [o], [a], pravac je razvoja zatvorenost prema vokalima /i/ i /u/, što je također čakavska značajka.

¹¹ Usp. (13, 28).

¹² Znak a ovdje predstavlja bilo koji samoglasnički fonem, odnosno označava nositelja sloga.

¹³ Mate Hraste ima podatke da je diftongacija karakteristična i za Metajnu. Možda je taj proces bio prisutan i u ovom mjesnom govoru, no činjenica je da danas i najstariji stanovnici ovog mjesta realiziraju samo zatvoreni prijelaz /ā/. Isto je stanje i u toponimima koji bi trebali čuvati starinu [Pūnta] [sušāc], [Vēla] [strāža], [Visōka] [strān], [Zāglava], [Zavrātina] itd.

Najveći je stoga broj samoglasničkih fonema u spomenutim mjestima šest, dok je broj varijanata uvećan i varijantom vokala /i/ kao [y] u Pagu i Kolanu, koji se u odnosu na /i/ realizira kao stražnji glas (pri čemu je jezik povučen natrag) i koji se javlja samo pod kratkim silaznim akcentom, a moguć je i u društvu mekih i tvrdih suglasnika, osim u oznaci deminutivnosti. Diftongi se ostvaruju bez obzira nalaze li se u otvorenu ili zatvorenu slogu, kao što je vidljivo iz primjera, pa i u dugu slogu prije naglaska, dakle bez ikakva ograničenja, osim preduvjeta da je slog dug, što znači da se ne mogu realizirati iza naglaska, a u Pagu i Metajni ni ispred duga naglašena sloga.

Slogotvorno se /r/ ostvaruje nenaglašeno i naglašeno, dugo i kratko, ali i s popratnim reduciranim vokalom kao u Metajni: [skercât], [cvørčci], [bøřdo], [vøřtal], [køřv], i s vrlo slabim popratnim vokalom e: [Hervât], [deržũ], [køřpa], [Kerstičũ]. U Pagu se /r/ realizira s reduciranim vokalom: [beřci], [peřña], [peřvidan], [ˈsvøřčåk], [teřžnica] [ũmerla],¹⁴ no popratni je vokal e nešto izraženiji nego u Metajni: [žèrcalo], [beržina], [bèřdo], [kercàto], [bèřdo], [Hervât], [deržiju]. U tim govorima /r/ može biti i dugo: [vøřbà].

Čakavske je govore Paga stoga moguće podijeliti u dvije grupe s obzirom na realizaciju /r/: one u kojima se ostvaruje [øř] (Novalja, Lun, Kolan), te one u kojima se realizira [Vr] (Metajna, Pag).¹⁵ I u njima se potvrđuje teza Milana Mogušša da se tip [Vr] nije razvio jakom vokalizacijom poluglasova od sekvencija 6r/6r, već da je poseban vig diftongacije.¹⁶ Naime, samoglasnik /a/ je kontinuant poluglasa: [otâc], [danâs], [vân] u Pagu, a uz /r/ se realizira vokal e ili taj popratni vokal, samo reduciran.

U čakavskom su narječju refleksi fonema /e/ koji je postojao kao dio naših sustava prije pisanih spomenika dvojaki: nepalatalni konsonant + e > e, a palatalni konsonant + e > a. Upravo se promjenom e > a prema formuli j,č,ž+e=a, koja pripada starijoj fazi¹⁷ potvrđuje pripadnost govora čakavskom sustavu.

U Pagu je ostvarena u brojnim primjerima: [žajik], [žâti], [žajât], [žâjan], [žâjni], [po'sât]; u Lunu: [zajik], [jâtra], [žâtva], [kâl], [zajât], [žâjan], ali [žèd'a], [počela]; U Metajni: [žât], [ožât], [pocât], [zajât], [zakjât], [žâjan], [žâj], ali [jezik]; u Kolanu: [zajât], ali [žèt], [počêt], [jezik], [žèdan], [k|èt]; u Novalji: [žât], [počât], [zajât], [prok|ât], [žâja], ali [jezik].¹⁸

Očito je pojava u gubljenju najviše u Kolanu, dok je u svim drugim govorima jasna sustavnost promjene e > a prema spomenutoj formuli. U istim položajima, iza palatala, istovremeno je tekla transformacija starog /è/ u /a/, kao u ovim leksikaliziranim prijelazima: [grâzdò], [bižât], ali [rîčdra] u Novalji; [rîčdra], [bižât], ali [grîezdò] u

¹⁴ Isto je i u toponimu [Vertić] koji je očito nastao od rtić bilo pučkom etimologijom ili pak kao v6+rtić, premda se danas kao apelativ rabi samo punta.

¹⁵ U jednom je leksemu prisutan i izgovor [ar] od /r/. U obama govorima druge grupe rabi se [sardèla]. No, budući da se takav izgovor odnosi samo na jedan leksem, vjerojatno je riječ o primljenici koja ne mora dokazivati da se slogotvorno /r/ tako realiziralo u sustavu ovih mjesnih govora.

¹⁶ Usp. (13, 32).

¹⁷ Naime, vokal se /e/ reflektirao kao /e/ (mešo > meso, govèdo > govedo) u 10. st., pa su stoga prijelazi je-, če-, že->ja-, ča-, ža- stariji.

¹⁸ Da je u Metajni ta pojava ranije zahvaćala i ostale primjere, potvrđuje i uporaba **zajik** u najstarijih žena kao što se sjećaju stariji ljudi. Isto svjedoči i toponim [Zaik] koji pokazuje da se rabio oblik **jazik**. Poslužimo li se metodom relativne kronologije, utvrdit ćemo da se nekad rabio oblik **jazik** i u Novalji, kao što svjedoči toponim [Zaik].

Kolanu; [gr̩āzd̩d̩], [r̩ādra], [biž̩at̩] u Metajni; [r̩ādra], [gr̩āzd̩d̩]/[gnezd̩d̩], [biž̩at̩] u Pagu; [r̩ādra], [biž̩at̩], ali [gr̩īzd̩d̩] u Lunu.

Prema suvremenoj klasifikaciji Ive Lukežić¹⁹ čakavski govori otoka Paga pripadaju ikavsko-ekavskom dijalektu ponajprije zahvaljujući poznatoj zakonitosti što su je na temelju novljanskog i krčkih govora utvrdili Jakubinskij i Meyer. U čakavskim je govorima otoka Paga potvrđuju brojni primjeri, ali se javljaju i odstupanja. Nabrojiti ću samo neka u pojedinačnim mjesnim govorima: u Pagu [l̩ito], [srid̩ā], [tilo], [m̩yra], [m̩irica], [v̩ira], [p̩isma], [m̩yšto], [nev̩išta], [kol̩eno], ali u značenju rodbinstva [kof̩ino]; u Metajni: [l̩ito], [tilo], [m̩isto], [nev̩išta], [m̩ira], [m̩irica], [p̩isma], [v̩ira]; u Kolanu: [kol̩eno], ali u značenju rodbinstva [kof̩ino], [v̩ira], [bes̩ida], [l̩ito], [tilo], [m̩ira], [m̩irica], [m̩isto], [nev̩išta], [p̩isma]; u Novalji: [p̩isma], [v̩ira], [nev̩išta]; u Lunu: [v̩ira], [m̩inā], [m̩ira], [zm̩irit], [nev̩išta], [p̩isma]. Takva se odstupanja, prisutna u svakom sustavu, tumače u literaturi²⁰ naknadnim djelovanjem unutrašnjih faktora (analogije, sustavskih i morfoloških promjena) i izvanjskih (utjecaja crkvenoslavenskog književnog jezika, kajkavštine i različitih tipova čakavštine) na postojeće reflekse /ě/ prema pravilu Jakubinskoga. Primjerima se glag. prid. radnog m. i ž. roda [let̩i], [let̩ila] prema infinitivu let̩i < let̩iti < let̩eti, gdje se nalazio -ti iza /ě/, tj. t+-prednjojezični vokal, dokazuje pretpostavka da su refleksi u srodnim riječima analogijom preuzeli reflekse iz frekventnijih osnovnih riječi. Unutrašnji su faktori očito narušili pravilo prema kojem je jat kao fonem bio zamijenjen. Na ovom se otoku potvrđuje i teza Vesne Jakić-Cestarić o prevlasti ekavizama prema sjeverozapadu i ikavizama u pravcu jugoistoka.²¹ Naime, broj primjera u kojima se refleks javlja protiv pravila gotovo je dvostruko veći u jugoistočnim mjesnim govorima (Metajna, Pag, Kolan) nego u sjeverozapadnim govorima (Novalja, Lun). Neki leksemi koji u svim govorima odstupaju od refleksa /ě/ (pisma, vira u Kolanu, Pagu; u Metajni gdje jest i tilo, itd.) govore da i u njima ima primjera u kojima se /i/ ne može objasniti ni analogijom.

U nastavcima se imenica, u zamjenica te u komparativu pridjeva i glagolskim osnovama u čakavskim paškim govorima jat reflektirao kao /i/. Isto je i u nastavcima za tvorbu prezenta glagola treće vrste (smin, umin); te u priložima sa sufiksom -de (kadi, nigdi, svagdi / u Novalji svuda / u Lunu svagdi / u Metajni i Pagu svajdi), ali ovde, onde (u Novalji ovdeka / u Pagu i Metajni ovde, onde); kao i u priložima od imenica u L sg. (doli, gori) te u prefiksima (niman, niki, nikakov / u Novalji nema, neki), ali presadit, prelit, pregorit, no i priko/preko u Pagu i Lunu. Dakle u svim je primjerima refleks /i/, osim u priložima ovde, onde, te u prefiksu pre-

Najčvršća je, najotpornija karakteristika jednog jezičnog sustava njegov akcent. On je stoga i osnovni kriterij prema kojem možemo odrediti pripadnost pojedinačnih mjesnih govora otoka Paga čakavskom narječju.

Njihova je najvažnija crta dvoakcenatski sustav (što je već 1961. godine utvrdio Mate Hraste), i to stariji akcenatski sustav, kao što je zaključila Iva Lukežić.²² Čakavski se govori Paga mogu dalje razvrstati u dvije skupine: one u kojima se [ǣ] ostvaruje

¹⁹ Usp. (12, 28).

²⁰ Usp. (12, 17).

²¹ Vesna Jakić-Cestarić pretpostavlja da, što se dalje išlo prema "istoku, taj se zakon nije ni razvio od kraja radi utjecaja i udjela ikavske srednje grupe od doseljenja". Usp. (11, 422).

²² Iva Lukežić polazi od kriterija Milana Mogušā: mjesta akcenata, broja akcenata, i fiziologije te njegove klasifikacije: starog akcenatskog sustava (starohrvatski, općečakavski) s tročlanim inventarom stare distribucije; starijeg s izmjenama tona ili trajanja te i jednog i drugog, ali još uvijek na starijim mjestima; novijeg s djelomičnom, ali sustavnom izmjenom tih mjesta; te novog s potpuno novom distribucijom. Usp. (12, 32).

samo kao stilogeni element prema staroj distribuciji, ali i kada je akcent sporadično pomaknut, a ne javlja se kao jezična jedinica (to su svi govori osim govora mjesta Paga i Košljuna), te zaseban tip mjesnoga govora Paga koji ne poznaje klasični čakavski akcent ni kao jedinicu govora ni jezika. Primjerice u Lunu [stâla]/[stâla], [pitan]/[pîtan]; u Staroj Novalji [mârča], [utôrka]/[bârka], [pijânca], [ist]/[îst], [ôvce]/[uôvce], [iâja]/[vrâta]; u Novalji [iâja]/[iâja], [divôjka]/[divôjka]; u Šimunima [pûnta]/[pûnta], [iâ]/[iâ], [mrîže]/[mrîže]; u Mandrama [ti]/[tî], [nûtra]/[nûtra], [sir]/[sîr]; u Kolanu [vrâta]/[iâja], [križ]/[grîh]; u Metajni [stâla]/[prâla], [kjûc]/[smîh]; u Kustićima [iâja]/[vrâta], [grîh]/[križ] te u Zubovićima [križ]/[grîh], [iâja]/[vrâta]. Svi oni imaju prednaglasne duljine, samo što se u nekim govirima vrlo dobro čuvaju, a u drugima su se skratile. Mate Hraste govori da su se zanaglasne duljine izgubile u svim govorima, dok ih Iva Lukežić uočava fonetski sasvim slabe na starim distribucijskim mjestima i na putu da se neutraliziraju, iako kao stilogenu značajku u afektivnom govorenju, a ne u neutralnu iskazu (u govorima Kolana, Novalje i Metajne). Prema podacima do kojih sam došla na terenu stanje se i danas podudara s tom tezom.²³

Svi govori poznaju nesustavni pomak siline u određenim kategorijama radi ujednačavanja "u različitim oblicima iste paradigme"²⁴. Prema literaturi i sakupljenom materijalu, te kategorijama što ih je iznašla Iva Lukežić, pomak je ostvaren u singularu ž. r. glag. prid. radnog (prema ostalim oblicima te kategorije): u Pagu [stâla], [prâla], [pîla], [trêsla], [tûkla], [ûmerla], u Kolanu [stâla], [prâla], [brâla], [zvâla], [trêsla], [lêgla], u Novalji [stâla], [prâla], [pîla], [trêsla]/[trêsla], [bôla], u Lunu [stâla], [prâla], [pîla], [trêsla], [ûmrla], [kîla], u Metajni [stâla], [prâla], [pîla], [zvâla], [bôla], [trêsla]; u L sg. imenica tipa brod i grad: u Pagu [pobrôdu], [pogrâdu], u Kolanu [nabrôdu], [porôgu], [pomêdu], u Novalji [poiêdu]/[ponosû], u Metajni [nalêdu], [nabrôdu], [urôdu]/[namelû], [nasvîtu], [pogrâdu], [podânu]; u sg. imenica tipa noga i daska prema akcentu A sg. i oblika pl.: u Pagu [mûha], [igla], [šerôta], [smôla], [šramôta], [vôda]/[vodâ], u Kolanu [vôda], [igla], [nôga]/[maglâ], u Novalji [igla], [ôvca]/[ovcâ], [maglâ], u Lunu [mûha]/[kosâ], [nogâ], u Metajni [nôga], [dâska], [igla], [ôvca]/[ôvcâ], [dicâ]/[vôda], [mûha] itd.

Realizira se analoški pomak siline u svim oblicima tipa put prema akcentu N sg.: u Pagu [pût], [pûta], [dân], [dâna], [groâd], [groâda]; u Metajni [pût], [pûta], [stân], [stâna], [srâm], [srâma], [zûb], [zûba]; u Kolanu [dân], [dâna], [srâm], [srâma], [stân], [stâna], [mrâv], [mrâva], [pût], ali [pûtâ], [špâg], no [špâgâ]; u Lunu [popûtu], [pûta], ali [pûtôn], [pûti], [mrâv], [mrâva], [zûb], [zûba], [dân], [dâna]; u Novalji [pût], [pûta], [zrâk], [zrâka], ali [uzrâkû].

Sporadični je pomak akcenta ostvaren u imenica tipa ruka i brada prema akcentu A sg. i oblika pl. imenica tipa ruka: u Metajni [Rîka], [kûla]/[hrânâ], [rûkâ], [grêdâ], u Pagu [hrâna], [brâda], [štrâna], [dûša], [šrida], [rûka], [žima]/[žimâ], [rûkê], [šridâ], [dûšâ], u Kolanu [klûpa], [Rîka]/[grêdâ], u Lunu [Rika]/[hrânâ], [glîstâ], [rûkâ], u Novalji [Rîka]/[hrânâ], [rûkâ]; kao i u imenica srednjeg roda u oblicima sg.: u Pagu [síđvo]/[šelô], [iebrô], [vešlô], u Kolanu [slđvo], G sg. [slđva], u Metajni [slđvo], [rešetô]/[drvô]; te u pl. imenica srednjeg roda radi akcentatskog razlikovanja oblika pl. od oblika sg.: u Pagu [lêbra], [vêsla]/[vešlâ]/[šêla], u Kolanu [slđva],

²³ Vjerojatno Mate Hraste nije bio u prilici čuti tu stilogenu uporabu "klasičnog" čakavskog akuta, pa i zanaglasnih duljina. Poznato je da se ispitanici vrlo teško opuštaju, posebice kada im se postavljaju pitanja. U razgovoru se s govornikom istog mjesnoga govora lakše savlada prisustvo ispitivača.

²⁴ Usp. (12, 48).

[staklâ]/[staklò], [selâ], [drvâ], [veslâ]/[lêbra] (dok u *Čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu* Iva Lukežić piše, za ovog istraživanja nepotvrđeno [stâkla], [srêbra]), u Novalji [lêbra]/[selâ], [staklâ], u Lunu [lêbra]/[selâ], [drvâ], [rešetâ], u Metajni [slôva], [lêbra], [vêsla]/[selâ], [drvâ].

Značajka je akcentuacije čakavskih govora Paga duljenje kratkog akcenta²⁵. Najstarije duljenje, u slogu zatvorenu sonantom, bilo unutrašnjem, bilo finalnom, izostaje u pojedinim primjerima, npr. u Pagu [gošpodin], u Metajni [câr], u Kolanu [câr], [dim], [dlân], [zmâj]²⁶, u Lunu i Novalji [dlân], [câr]. Realizira se i duljenje kratkog akcenta u slogu zatvorenu šumnim konsonantom, tj. u unutrašnjem slogu zatvorenu šumnim konsonantom i finalnom slogu zatvorenu skupinom šumnih konsonanta te u finalnom slogu zatvorenu jednim šumnim konsonantom u svim govorima, kao i duljenje u unutrašnjem otvorenu slogu (u Pagu, Metajni, Kolanu), koje u Lunu i Novalji praktički izostaje, iako se u Novalji može fakultativno i ostvariti. Od duljenja vezanih za morfološke kategorije izdvaja se duljenje u prezentu ograničenog broja glagola u Kolanu [lâže], [cidi], [sêde], [kupûje], [lâje], koje se u drugim govorima ne realizira.

Paška je osnovica na planu konsonantizma bez sumnje čakavska, premda nije jedinstvena na cijelom području. Prvo je pitanje zvučnih afrikata /ʒ/ i /ʒ̣/. Ni jedan govor nije razvio konsonant /ʒ/ i u takvim se položajima realizira /ʒ̣/ (ili u Pagu /ʒ̣/: [ʒ̣igerica], [švîdožba]); u Lunu [svîdožba], [nâružba], [ẓ̌ep], u Novalji [svîdožba], [ʒ̣igerica], [ẓ̌ep], te u toponimu [Lôža] od tal. loggia, u Kolanu [svidôžba], [ʒ̣igerica], [ẓ̌ep], [nâružba], u Metajni [ʒ̣igerica], [svîdožba].

U Metajni *dj i sekundarno daj nakon gubtka poluglasa prelaze u /j/ [mêja], [prêja], [mlâij], [rđjak], [grâjâ], [glojât], [grâjanin], [posâjen], [grôzje], [gôzje], ali [mêd] analogijom prema lokativnim prijedlozima s dočetnim -d, pa i u primljenicama prema izvornom približnom izgovoru /ʒ̣/ ili tome slično [jakêta]. No, ima i primjera s /ʒ̣/ [âňzel], [sûžje]/[sûdij], [evanžêje]/[vanžêje], kojem je parnjak bezvučni /č̣/, i koji se javio (sekundarno) uspostavom /č̣/. Artikulacija im je identična, osim artikulacije po zvučnosti. U Pagu je slika ista, samo što i leksem [mêju] prati tu refleksiju, a leksem je [sûdij] jedini u uporabi. U Lunu i Novalji refleks je kolebljivi [prêja], [mlâij], [glojât], [mejâš], [gôšpoja], [grôzje], [gôzje], u Novalji [mêja], ali i [rđ'en], [rđ'ak], [ând'el], [sud'ê], [žêd'a], [rđ'a]/[rũžine], [lâd'ica], u Novalji [lâd'a], te [mêd], [mêda], u mladih [mêd'u]. U primljenicama se javlja /j/ [jakêta], [jũšto], u Novalji i [jardîn]. Tako je i u istoimenu toponimu u Lunu, ali ima i primjera s /dj/ [djâval] ili [dijâval] u Lunu. U Kolanu je najčešći noviji izgovor /d/ [mêd'a], [prêd'a], [rđ'en], [rđ'ak], [grâd'a], [čâd'a], [žêd'], [mlad'ice], [rđ'av], [mlâd'i], [ând'el], [sûd'e], ali se reflektira i kao /j/ u primjenici [jakêta], te u skupu *zdj [gôzje, grôzje]. Ostvaruje se i kao /dj/ [djâval].

²⁵ Usp. (12, 61-77).

²⁶ U govoru izostaje metatonijski akcent u nekim primjerima u finalnom slogu zatvorenu sonantom [câr], [dim], [dlân], [zmâj], I sg. [selôn], [klučên], ali i [gospodin], [sir], [râj], no i u nekim drugim kategorijama, npr. u nekim im. s.r. u jd. [crivo], [križa], [sêno], [ũho], [sũnce], ali [têsto], [zlâto], [lâje] te u nekim zbirnim im. ž.r. i s.r. [korênje], [vesêje] (ali *starina* i ostale imaju â), kao i u leksemu [blagâinik] i u nekim im. s.r. [zlamênje], [stvorênje], [dijâništvo]. Vjerojatno je riječ o naknadno pokrati jer uz oblike koji imaju nepokraćeni akcent u istim kategorijama postoje i oblici s pokraćenim dugim akcentom i u drugim kategorijama, a ne samo u slogu zatvorenu sonantom.

Čakavsku osnovicu govora otoka Paga potvrđuje i realizacija /t'/²⁷. Prema sudjelovanju tog fonema u suglasničkom inventaru paški se čakavski govori dijele u dvije skupine: prvu koja ga posjeduje, a to su govori Kolana, Luna i Novalje te Šimuna, Mandra i Stare Novalje i svih zaselaka oko Luna, npr. [kūt'a], [vrīt'a], [d̥t'u] (u Kolanu [h̥d̥t'u]), [k̥d̥t'a], [t̥'ikara], te drugu skupinu govora koji ne razlikuju /č/ i /ć/. Naime, govornici Metajne, Zubovića, Kustića te Košljuna i Paga (ovi potonji imaju sustavno i /ć/ u nizu sa /s/ i /z/) rabe "srednje" [č̥], tj. palatalnu oralnu bezvučnu afrikatu, moguću u govorima koji su prošli neki oblik čakavizma²⁸. Posebno je pitanje izgovora suglasnika /č/ u Pagu koji je u *Upitniku za srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas* tako i zapisan, a tako piše i Mate Hraste.²⁹ Taj je suglasnik prisutniji u izgovoru u starijih osoba, no tendencija u suvremenom govoru "srednje" je [č̥] [kun'sič̥], [plūč̥a], [k̥d̥ča], [kuč̥ar̥in], koje u istoj funkciji alternira s [ć] i u istih osoba, pa i u izgovoru istih riječi, a u mladih je osoba gotovo potpuno istisnulo [ć]. U suvremenu se govoru ostvaruje ponekad i umjesto /c/ ili [s], kao što je u toponimu [Mandr̥āč̥]/[Mandr̥āts̥].

Upravo je za taj govor vezana još jedna osobitost čakavskog konsonantizma - čakavizam³⁰. Sustav koji je zatečen u Pagu (i Košljunu) u osnovi se poklapa s dosada zabilježenim stanjem (č > c, s, z, š, ž > s, z), ali ima i određene modifikacije, novu tendenciju u suvremenom govoru. Zanimljivo je pitanje glasa koji ću bilježiti kao [s] jer držim da taj znak najbolje odražava ono što se realizira. Provjeravajući izgovor suglasnika /c/ koji se u literaturi tumači kao složeni suglasnik pri čijem se izgovoru kombinira prekidnost (zatvor) na početku, kao u suglasnika /t/, i neprekidnost na kraju, kao u suglasnika /s/³¹, uočila sam da je bez obzira na starost i spol većina mojih sugovornika često na mjestu očekivana [c] izgovarala zapravo [s], tj. [s] koji se ostvaruje ipak s jedva čujnim slabim zatvorom (prekidnošću) pred tjesnacem, ali ne s potpunom pregradom koja bi na sredini govornog prolaza prešla u tjesnac, kao u /c/. To kazuju realizacije kao u [mišni'se], [kol'sič̥], [kunā's], [zē's], toponimu [Gradlā's], pa i primljenicama: [kra'sūn], [kal'sēte], [ku'sar̥in'sič̥], te u riječima s etimološkim /č/: [s̥er̥iōla], [s̥ērnj], dok se ostvaraj [c] čuje u onih koji su napustili ili su češće napuštali Pag, no opet su se pri prekidiranju služili i alofonom [s]. Isti je slučaj i u mladih ljudi koji [s] realiziraju još jedino pri govorenju sa starijim ljudima, a međusobno se služe glasom [c]. Tako se realizacija fonema /c/ koleba u istih osoba, pa i u istoj riječi, dakle [s] je njegova slobodna varijanta. Dokazuju to i ove realizacije: [cā]/[s̥ā], [cūhaj]/[s̥ūhaj]/[čūhaj], [crikvu]/[s̥rikvu], [vecerāš]/[ve'serāš], [bicikli]/[bi'siklu], [lancūn]/[lan'sūn].

Da je riječ o glasu [s], govori i uvjetovani ostvaraj [z] u mnogim primjerima [otakāzbise] [rašpā], [otāzbiga], [kunāzbiga], [konāzbbise], [m̥finazbiše], [kolāzbiše], [štramāzbiga], [šenāzbiga].

²⁷ Pri izgovoru se "vrh jezika (...) upire u donje alveole ne dodirujući donje zube" za razliku od štokavskog č koje se o njih opire". Usp. (13, 65).

²⁸ Milan Moguš je tumači: "Moglo bi se reći da pri izgovoru toga glasa vrh jezika slabo dodiruje prednje alveole i gornje zube, dakle je negdje na pola puta između donjih zuba (što je karakteristično za štokavsko č) i uzdignutog položaja prema alveolama (što je karakteristično za ć)." Usp. (13, 65).

²⁹ Usp. (9, 389).

³⁰ Čakavizam je u govorima Paga i Košljuna zasebno, kompleksno pitanje koje traži više prostora no što je moguće u okviru ovog članka, te ću ovdje izložiti samo zaključak o čakavizmu u Pagu ne zadržavajući se na onome što je dosada pisano u literaturi.

³¹ Usp. (22, 19).

Ta pojava u sustavu mjesnoga govora Paga naizgled ima veze s fonetskim pravilom o slabljenju napetosti onih šumnih suglasnika koji zatvaraju slog pri čemu se afrikate, kao najnapetije, najčešće zamjenjuju frikativom, što je vidljivo i u primjeru ocat: osta, G sg. No, time ostaje nerazjašnjena uporaba [s] uz [c] i kad ne zatvara slog u primjerima kakvi su ca, vecer, bicikla. Stoga se nameće zaključak³² o daljnjoj depalatalizaciji u tom sustavu i to starog palatala /c/, ali koja se ne odnosi na distribuciju glasova, već je izvedena dekompozicijom artikulacije t+s. Ako pod pojmom depalatalizacije mislimo na gubljenje palatala iz suglasničkog inventara, onda je ta pojava još jedan udar na palatale sustava mjesnoga govora Paga jer je jedna s cakavizmom već u tijeku, a i palatal /j/ nije dio inventara, već je prešao u /j/³³.

Sljedeći su fonemi koji čine čakavski sustav govora Paga /ž/ od /ž/ i /z/, te /š/ od /š/ i /s/, izgovor kojih odgovara tumačenju Moguševa palataliziranog niza³⁴ i koji su prema mjestu artikulacije prednjealveolarni a prema frekvencijskim karakteristikama šuma između visokog /z/, /s/ i niskog /ž/, /š/ [šudi], [šlābo], [žāto], [šikira], [šime], [kōkoš], [dōša], [čūspajž]. No, u suvremenom je govoru prisutna tendencija pomicanja izgovora od [š], [ž] još više prema [š] i [ž], a čak se ostvaruju i podizanjem vrha jezika sasvim prema [š] i [ž] (rjeđe u starijih, a češće u mlađih govornika), koji su ipak rezervirani za ostvaraj od /š/, /ž/, dok se za /s/, /z/ realiziraju i dalje [š] i [ž] u istih riječi i u istih govornika sad jačim, a sad slabijim pomicanjem prema [š] i [ž] [nišān]/[nišān], [prūžit], [šlā], [prāška], [mašinu]/[mašine], [kōža]/[kožā], [ūši], [živōt], [šikira], [živo], [šime], [štaklō], [šēčeju], [žnāš]³⁵. Tako je uz usustavljeni cakavizam kao /c/ uputno bilježiti i [č] kao

/ž/	[ž]
/s/	[š]

tendenciju u suvremenu govoru. Time bi [š] označavao tjesnačni bezvučni apikal kod kojeg je tjesnac između jezika i prednjeg dijela nepca, a [š] bi bio s istim svojstvima, samo što je tjesnac pomaknut naprijed, između jezika i alveola. Pri izgovoru je i jednog i drugog srednji dio jezika podignut prema tvrdom nepcu, za razliku od izgovora [s] i [š] pri čemu jezik dodiruje nepce uz desni. Isto je tako [ž] zvučni parnjak bezvučnom [š]. Pri izgovoru je tjesnac između jezika i srednjeg dijela nepca, dok je [ž] istih karakteristika kao [ž] s tjesnacom između jezika i alveola.

Sljedeća je osobitost konsonantizma čakavskog narječja prijelaz nastavačnog -m>-n. Da ni paški čakavski govori ne odudaraju od te pojavnosti, potvrdio je u svom istraživanju i Josip Hamm govoreći da je -m>-n zajednička značajka svih govora, što se i danas može argumentirati ostvarajem [n] na kraju riječi i sloga, osim ako riječ završava korijenskim /m/ [iman], [ženōn], ali [grōm], [dīm], [srām]

³² Zahvaljujem dr. Ivi Lukežić na primjedbi i sugestiji za ovaj zaključak.

³³ U načelu je analogan model vidljiv u jednom tipu kajkavskih depalatalizacija fonema /j/ i /r/: njihova se depalatalizacija sastoji u dekompoziciji, razlaganju na sastavnice l+j, n+j. Takva je dekompozicija moguća ponekad i u sustavima mjesnih govora Paga i Metajne u fonemu /r/, npr. u primjeru kojnski, te Kolana, npr. štajnga.

³⁴ Usp. (12, 76).

³⁵ Premda je u Čakavskom narječju Miljan Moguš govoreći o bilježenju tih "srednjih" glasova obrazložio uporabu znakova š i ž (a ne s i z ili š i ž), držim da bi se taj drugi niz koji se slaže s tendencijom gubljenja cakavizma u Pagu, kada mlađi govornici ostvaruju "srednje"-[č] od /č/ i /č/ (< tj. stj, skj) [cviče], [prūče], [mandrāč]/[mandrā's], [ščāp], [nōč]/[nōc], [brāča], mogao označiti kao ž i š.

u Kolanu, Metajni, te u Pagu s čakavskim ostvarajem [srām], a u Novalji i [srān], ali [srāma], te u Lunu [srān], [grōn].³⁶

Završno -l nije pojavnošću značajka smo čakavskog narječja, već je karakteristično njegovo prisustvo/izostajanje u određenim kategorijama. Riječ je o neizmijenjenom finalnom -l (<-l6) ili izmijenjenom -l>-a/-u(-v)/-ø. Na završetku je unutrašnjeg sloga u svim čakavskim govorima otoka Paga -l neizmijenjeno: u Lunu [dolčit'a], u Novalji [dōičā], u Pagu i Košljunu [pōlnoč], [šōldi], [pālcij], u Kolanu [dōiči], u Metajni [bōinica], [pālica], [kōičā]. Stoga čakavski paški govori zbog završnog -l jasno slijede podvojenost u dvije grupe: onu u kojoj je -l neizmijenjeno u objema kategorijama, tj. u lunjskom, novaljskom i staronovaljskom govoru, gdje je završno -l neizmijenjeno na kraju imenica i pridjeva te u kategoriji glag. prid. radnog, što potvrđuju u Lunu [bil], [kupil], [kopāl], [vidiil], u Novalji i Staroj Novalji [rēkal], [dōšal], [ubōil], [ūmrl] te onu u kojoj je završno -l sačuvano neizmijenjeno samo u imenicama i pridjevima. Izmijenjeno je završeno -l kao -ø u: Pagu i Košljunu [špoznā], [pi], [bi], [vidi], [cū], u Kolanu [rēka], [govori], [vidi], [cū], [bi], u Barbatima [kupōva], [bi], [vidi], [govori], dakle bez duljine vokala ispred završnog -l koje je izmijenjeno u -ø, a iza akcenta je, ili (u istim mjesnim govorima) kao -a [ūmrla, ūpra].

Među pojedinačnim je konsonantima zanimljiv ostvaraj kontinuant vč. U Pagu se čuva u manju broju primjera [važēšt], [važimje], ispada [nū'si], [rebā's] ili se većinom reflektira kao /u/ [udovā's], [Uškērs]. U Lunu i Novalji se /va/ ostvaruje češće no u Pagu [vazēt]/[zēt], [Vāzān], [Vāzām], [vāč], ali [rēpāc], [pōt'i] [grād] te [unūk], [udovica], [uogān]. U Metajni i Kolanu staro prefiksarno v- prelazi u /u/ [unūk], [uzēt], ali u Kolanu i [vrābac].

Na primjerima smo vidjeli kako se u paškim čakavskim govorima reflektiraju praslavenski skupovi *dj, *tj kao i sekundarno dj (<dəj) i tj (<təj). Refleksi skupova *stj i *skj te sekundarni skup stěj isto tako prate liniju čakavskog narječja i prelaze u šć te stoga ovi govori pripadaju šćakavskom govorima.

Skup /št/, redovito od starog skupa /čt/, egzistira kao i u ostalim čakavskim govorima: u Pagu [štijemo], u Metajni i Kolanu, Lunu i Novalji [pōšten]; te od skupa /st/ u primijenicama (štimat, štanat, štajun), a u njima se ostvaruje i /šk/ od /sk/ i /šp/ od /sp/ (škatula, špina, šporkat). Konsonantski se skup /čr/ čuva samo u nekim leksemima [črišna]/[črišna], a u Lunu i u leksemu [črišna] te u Novalji i u [črivo]/[čivo]/[crivo].³⁷ Drugi su svi primjeri s /cr/.³⁸ Budući da je u čakavskim govorima otoka Paga čuvanje /čr/ rijetkost, postojanje /cr/ autohtona je crta ovih mjesnih govora, a ne rezultat utjecaja izvana.

Uzroke konsonantskih mijena koje su nastale nakon gubitka poluglasa u čakavskom narječju Milan Moguš zasniva na prirodi čakavskog sloga, koji je kraći od štokavskog, odnosno kojemu je završetak bliži vrhu, pa se odmah nakon vokala "zatvara" plućima (izdisajnom energijom) ili ustima (konsonantom).³⁹ Iva Lukežić u

³⁶ Lun se i Novalja izdvajaju pojedinim primjerima od ostalih govora, ali te leksikalizacije ne narušavaju osnovnu tendenciju. Zacijelo su omogućene nepostojanjem značenjske razlike između **grom** i **gron**, **sram** i **sran**.

³⁷ Toponim [Crjenica] upućuje na to da je ranije postojao i pridjev **crljeni**, premda je danas **crveni**.

³⁸ Uzme li se u obzir Hammova pretpostavka o ranijem postojanju cakavizma u paškim mjesnim govorima sjevernije od Paga, što zaključuje prema nazivu Caske, ostvaraji bi većinom /cr/ a ne /čr/ mogli poslužiti njoj u prilog. Indikativno je da je u svim govorima prisutan oblik črišnja (osim Paga). Očito je leksem primijen u ove godine nakon što se cakavizam izgubio. Prema broju je drugih zastupljenih leksema s /čr/ u Lunu i Novalji moguće zaključiti da je tamo cakavizam najranije nestao.

³⁹ Usp. (13, 85-88).

Čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu polazi od Moguševa opisanog mehanizma razrješavanja teškoća zatvorena sloga. Naglašava da je zatvoreni slog napet, osobito onaj koji je zatvoren šumnim konsonantom. U čakavštini je takav slog obilježen, pa postoji tendencija (jača ili slabija) da se ta napetost smanji. To se postiže, ističe Iva Lukežić, akcenatskim mehanizmima (produljenjem akcenta na vokalu u slogu zatvorenu šumnim konsonantom) ili slabljenjem napetosti šumnog konsonanta koji zatvara slog.

Pratit ćemo slabljenje u čakavskim govorima otoka Paga ponajprije na istom stupnju napetosti (među šumnim konsonantima) s obzirom na činjenicu da su afrikate napetije od frikativa, tj.

1. da se najnapetija afrikata zamjenjuje najmanje napetim frikativom⁴⁰: u Pagu [mâška], [dêško], [kôška], [oštà], u Kolanu i Novalji [mâška], [mûšte], u Lunu [kôška], [mâška], [uškvârci], [kâška], [mûšte], u Metajni [mâška], [dêško]/[dêčko], [kôška], [šējaški], [težâški], [šënišno];

2. šumni konsonant koji zatvara slog slabi:

a) za dva stupnja - okluziv se zamjenjuje sonantom, najčešće s /r/: u Pagu [ornikoga], [ðrmene], [ðrnéga], [iêrnaki], [pôrne], [orkûd], [klûrko], [orštrâha], [lârki], [šlârki], [krârki], [rêrki], [orkât], [rôrkva]/[petkâ], u Zubovićima [popûr] [dicè], te [orkivât], a i frikativ koji zatvara slog zamjenjuje se u Pagu sonantom [prarci], [prarcëvina], [ditêrce];

b) za tri stupnja - šumni se konsonant koji zatvara slog zamjenjuje fonemom /i/: u Pagu [blâjdan], [šâjdan], [švajdi], [pôjmo], u Novalji [blâjdan], [svâjdan], u Lunu [pâjca]/[pat'âc], u Metajni [blâjdan], [svajdi], u Kolanu [pokûjstvo];

3. konsonant se koji zatvara slog reducira: u Pagu [bogâštvo], [pêsto], u Kolanu [hřvaski], [šetênbar], [iûski], [brâski], u Novalji [iûski], [brâski], [otðbar], u Lunu [hřvaski], [iûski], [brâski], [bogâštvo], [atûbar], u Metajni [brâski], [heřvaski], [nîdi], [otûbar], [grâski], [gospðski], [pêsto].

Izdvojene su pojave čakavske i odnose se na slabljenje šumnog konsonanta koji zatvara slog (dakle na jedan konsonant). No u čakavskim se mjesnim govorima otoka Paga ostvaruju i općejezične mijene koje su poznate i u čakavskom i u štokavskom i u kajkavskom narječju. Riječ je o eliminaciji atipičnih⁴¹ ili inverznih konsonantskih skupina na početku sloga i to tako da se prvi član konsonantske skupine reducira, npr. na početku riječi: u Pagu [çèla], [šënica], u Kolanu [šënica], [tiçit'], u Novalji [šënica], u Lunu [šënica], [tiça], [çèla], u Metajni [çèla], [šënica], [tiç], kao i u toponimu [Ucèline].

Očito je slabljenje šumnih konsonanta koji zatvaraju slog najprisutnije u govoru grada Paga, ali je zastupljeno i u svim ostalim čakavskim govorima otoka Paga, što isto tako govori o njihovu čakavskom identitetu.

Promjena je skupina /kl/, /gl/ /hl/ ispred palatalnih vokala u /k/, /g/, /h/ tipična za one paške čakavske govore u kojima se /l/ općenito drži, dakle ne u Pagu i Metajni, već u Kolanu rijetko [k|eçât], ali [glèdat], [klišt'a], [klèt], u Novalji [prok|âti], [k|eçât], [k|ist'a], ali [glèdat], u Lunu [k|ist'a], [k|èt], [g|ista], [k|eçât]. Prijelaz /gn/ u /gñ/ ostvaruje se u Pagu [gñâzdò], u Kolanu [gñêzdò], u Metajni [gñâzdò], u Novalji [gñâzdò] te u Lunu [gñîzdò].

⁴⁰ Afrikate su strukturane od frikativa i okluziva.

⁴¹ Tipične su početne (i dočetne) konsonantske skupine još od praslavenskog jezika: /sk/, /st/, /sp/, /zg/, /zd/, /šk/, /št/, /šp/. Struktura im je: frikativ + okluziv. Svaka konsonantska skupina koja nema takvu strukturu atipična je, npr. pšenica (okluziv + frikativ), ptič (okluziv + okluziv), pčela (okluziv + afrikata) itd.

Disimilacija je svojstvena svim govovima o kojima je riječ. Moguće je utvrditi dva pravila procesa disimilacije u čakavskim govovima Paga:

1. pravilo - razjednačuje se (disimilira) skupina od dvaju nazalnih sonanata:

a) prvi se nalazi sonant u skupini disimilira u /v/ u Kolanu, Novalji, Pagu, Lunu i Metajni (sedavnajst, osavnajst);

b) drugi se nazalni sonant u skupini disimilira u /l/ u svim govovima (gumlo); u /l/ u Kolanu [d̥im|ak] a i [s̥um|a], [sum|iv] kao i u Novalji i Lunu; a u govovima s prijelazom /l/ u /l/ ostvaruje se: u Pagu [s̥um|jamo],[d̥im|jak], u Metajni [s̥um|ja], [sum|iv];

2. pravilo - disimilacija zahvaća /r/ u slogu iza kojeg slijedi slog s /r/ kao u primjeru lebro u Pagu, Metajni, Kolanu, Lunu i Novalji, te u slebro u Lunu i Novalji. Pojava nije usustavljena, tj. ne zahvaća svaki primjer (npr. srebro u Kolanu). Moguća je i redukcija prvog /r/, kao što je izvršeno u primjeru sebro u Metajni.

Promjena se /v/ u /l/ kao u mnogim čakavskim govovima provodi samo u mjesnom govoru Paga i mjesnom govoru Metajne [j̥udi], [v̥d̥ja], [p̥d̥je], [b̥d̥je] te u skupinama /p|/, /b|/, /v|/ [k̥âp|ja],[d̥iv|] itd., a u ostalim se govovima (u Novalji, u Lunu i Kolanu) ne realizira [sn̥op|e], [sl̥om|en]. Isto je i s promjenom /r/ što se ostvaruje dekompozicijom pa metatezom palatalnog elementa kao j+n u govovima Paga i Metajne (kojnjski, lajnjski) te rijetko u Kolanu (štajnga).

Tim pojavama valja pridružiti i prejotaciju koja se javlja u malu broju primjera: u Pagu i Lunu [j̥d̥pet], u Metajni obično izostaje, a u Novalji se ostvaruje u više primjera [j̥st], [j̥d̥pet]/[j̥d̥peta].

Uz spomenutu se metatezu u konsonantu /r/ realizira metateza u zamjeničkom korijenu v̥s: u Pagu [šv̥âs], [šv̥è], [šv̥èga], u Metajni, Kolanu [sv̥âs], Lunu i Novalji [sv̥âs], G sg. [sv̥èga]; u l sg. zamjenice ja: u Metajni, Kolanu, Novalji [sm̥ânon], u Pagu [šm̥ânon]; u leksemima: u Pagu [žajik], [armelin], u Lunu [zajik]/[jezik].

Gledaju li se fonološke značajke što ih je kao konstitutivni dio čakavskog jezičnog sustava izložio Milan Moguš u knjizi *Čakavsko narječje*, osnovica je govora otoka Paga - Paga, Metajne, Kolana, Luna, Novalje i pripadajućih mjesnih govora - čakavska.

Budući da fonološke analize svakog pojedinog čakavskog mjesnoga govora otoka Paga nije moguće prikazati na ovako ograničenu prostoru, zadržat ću se na rezultatima provedenog istraživanja: utvrđenim grupama govora čakavskog dijela otoka Paga, tj. njihovim međusobnim razlikama zahvaljujući kojima je moguće izdvajanje, i podudarnostima što približavaju njihove mikrostrukture, te na osnovi njih određenju arhaičnijih, konzervativnijih čakavskih govora.

Prema postavljenim su kriterijima za određivanje grupa čakavskih govora otoka Paga utvrđene četiri grupe čakavskih govora. Prvu čine mjesni govori Paga i Košljuna, drugu mjesni govori Metajne, Zubovića i Kustića, treću mjesni govori Kolana, Šimuna, Mandra te četvrtu mjesni govori Luna, zaselaka oko Luna, Novalje te Stare Novalje.

Posebno mjesto u odnosu na druge govore pripada mjesnim govovima Paga i Košljuna. Neke su crte tih govora glasovne posebnosti: pojava čakavizma (koji je samo dijelom zahvatio još jedino govor Metajne, što približava ta dva govora), te inventar od dvaju akcenata (dugog silaznog i kratkog silaznog) bez postojanja zavintutog akcenta na planu govora (a poznaju ga svi ostali čakavski govori otoka Paga) i zanaglasnih duljina (što se u govovima Metajne, Kolana i Novalje mogu sporadično ostvariti u stilističkoj funkciji). Zasebnost je i jača prisutnost diftongacije u obliku varijanata [oa], [uo], [ie], dok se u Kolanu čuje samo diftonška varijanta zatvorenog /a/ kao [oa] (dvoa) te izuzetno u Kustićima (u jednom primjeru iz građe Moandre/Mandre) i govoru Zubovića (u dvama primjerima iz građe - Hvoar, dvoa). Specifičnost na planu konsonantizma jest i uporaba /č/ u sustavu, premda je u suvremenom izgovoru tendencija prema "srednjem" [č]. Upravo je ta realizacija

značajka druge grupe govora, koja osim /č/ ima i /č̣/ kao mogućnost. Posebnost je prve grupe govora i slabljenje šumnog suglasnika koji zatvara slog za dva stupnja [orkúð], [klúrko], [prarc], a zamijećeno je još jedino u mjesnom govoru Zubovića u dvama primjerima [popûr] [dicè], [orkivât], od kojih drugog stanovnici osjećaju već arhaičnim.

Od spomenutih grupa govora najviše zajedničkih crta imaju prva i druga grupa. Pored veze na planu čakavizma između govora Paga i govora Metajne, te dvije grupe govora imaju neke zajedničke značajke što ih suprotstavljaju ostalim grupama čakavskih govora otoka Paga: ograničenje ostvaraja prednaglasne duljine samo na poziciji pred kratkim naglašenim slogom, poseban vid diftongacije /r/ kao [er] ili [eṛ], prijelaz /d/ u /i/, osim u nekoliko primjera (dok je u drugim govorima refleks kolebljivosti), mogućnost promjene /r/ dekompozicijom te metatezom palatalnog elementa kao j+n (lajnski, kojnski) koja je prisutna i u Kolanu u primjeru štajnga. Povezanost prve i druge grupe pokazuje i završno -l koje je neizmijenjeno samo u imenica i pridjeva, dok je u kategoriji glag. prid. rad. izmijenjeno u -a ili -ø. Tako se ostvaruje i u trećoj grupi govora. Prijelaz je /|/ u /i/ crta koja povezuje prvu i drugu grupu govora jer ostale grupe poznaju /|/ kao element sustava, a ne periferni ostvaraj. Spomenuta obilježja jasno udaljuju govore Paga i Metajne od treće i četvrte grupe, te smijemo poći i dalje u podjeli čakavskih govora otoka Paga na južni i sjeverni govorni tip.

Druga se grupa približava trećoj i četvrtoj mogućnošću realizacije "klasičnog" čakavskog akuta te zanaglasnih duljina u stilističkoj funkciji (iako se u toj grupi najrjeđe ostvaruju).

Suprotni su procesi naravno jači u četvrtoj grupi govora, a od njih je možda najvažniji nepromjenljivost artikulacije dugoga /ā/ u sustavu jezika, premda ga na razini govora kao [ā] poznaju svi mjesni govori ove grupe. U Lunu se i Novalji rijetko ostvaruje, a u Staroj Novalji u slobodnoj raspodjeli, fakultativno, često. I diftonzi (a>oa, o>uo, e>ie, i>ie) se realiziraju samo u afektivno obojenu iskazu. Snažnija je fonološka odlika ovih govora češći prijelaz kratkog /o/ u /a/ ispred akcenta zahvaljujući neutralizaciji, premda je takva pojavnost zastupljena u svim čakavskim govorima Paga. Posebnost je četvrte grupe govora i u zadržavanju neizmijenjena završnog -l, ne samo u kategorijama imenica i pridjeva, već i u glag. prid. rad. Izdvaja je i češća pojavnost /čr/ od starog skupa /čr/. Takav je ostvaraj u ostalim grupama (osim u Pagu) zabilježen jedino u leksemu črišnja, dok u govorima četvrte grupe zahvaća još neke lekseme: [črípna], [črivo]/[čivo]/[črivo]. Zasebnost je i ostvaraj kontinuate v̄o kao /v(a)/, /u/ ili /o/ (iako se rijetko realizira i u Pagu kao /va/ ili /o/, a najčešće kao /u/), dok je u drugoj i trećoj grupi jedini mogući ostvaraj /u/ (osim u vrbac u Kolanu). Na povezanost treće i četvrte grupe upućuje nevoikalizirano sonantno /r/, uporaba čakavskog /t'/ i /d'/, premda je posljednji fonem jače od drugih zahvatio treću grupu, te nepromjenljivost /|/. Očita je specifičnost veća izraženost prednaglasnih duljina, ali i njihovo ostvarivanje pred silabemima bilo koje intonacije ([ā] u govoru) i duljine, što je moguće samo još u trećoj grupi govora. Zajednička je drugoj, trećoj i četvrtoj grupi pojava "klasičnog" čakavskog akuta te zanaglasnih duljina (najrjeđe u Lunu) kao jedinica govora. Disimilacija likvidnih konsonanata nije zasebnost, ali je češće no drugdje zahvatila ove govore. Disimilacijom je /m̄h/ dalo /m/, a nije ostvaren prijelaz /|/ u /i/ kao u prvoj i drugoj grupi. Broj primjera koji odstupaju od pravila Jakubinskoga manji je u četvrtoj grupi govora, dok prijelaz /m/ u /n/, za razliku od drugih grupa, zahvaća i riječi s korijenskim /m/ [srân, grôn].

Treća se grupa govora ističe snažnijim ili slabijim razvojem nekih fonoloških osobitosti, npr. češćim prijelazom /o/ u /u/ (kuliko, tuliko); potpunim izostajanjem protetskog /i/ (osim u govoru Šimuna); češćim izostajanjem duljenja u finalnom

slogu zatvorenu sonantom, ali i drugim kategorijama, npr. u nekim im. s. r., u nekim zbirnim im. ž. r. i im. s. r.; slabljenjem promjene /e/ u /a/ iza /i/, /j/, /č/, /ž/; nemogućnošću slabljenja napetosti šumnog konsonanta koji zatvara slog za tri stupnja, tj. /g/ u /j/ u leksemima blagdan, svagdan; gotovo dosljednim /d'/ (osim od *zgj i *zdj); rjeđim ostvarajem /k/, /g/, h/ od /kl/, /gl/, /hl/ (klječat, ali kliš't'a); sustavnom metatonijom u prezentu ograničena broja glagola koja nije povezana s prethodnim tipovima duljenja. Govor je ove grupe pojedinim značajkama bliži četvrtoj grupi govora, kao što je rečeno iznošenjem obilježja te grupe, a drugima prvog i drugoj grupi. S prvom ga grupom povezuju i: ekspiratorno [y], postojanje zatvorenih vokala i mogućnost realizacije diftonga ne samo u stilističkoj funkciji, prijelaz /čr/ u /cr/ osim u [čriš'na], /m/ na kraju riječi s korijenskim morfemom, dosljednost realizacije /u/ od v6 te izmijenjeno završno -l u -a ili -ø u glagl. prid. rad.

U svim čakavskim sustavima govora na otoku Pagu vrijedi dubinsko pravilno da druga mora dvomornog prozdeza nije nositelj siline. No većina govora (izuzev govora grada Paga) ima mogućnost realizacije "klasičnog" čakavskog akuta kao stilogenog elementa na razini govora, koji se može istodobno s [ã] ostvariti u istim kategorijama, pa i u istih riječi.

Među takvim govorima za utvrđivanje starine govora preostaje kriterij nenaglašenih duljina. Starije bi onda govore činili govori sa starom distribucijom koja bi dopuštala nenaglašene duljine i iza akcenta, a mlađi bi bili govori u kojima se ona ostvaruje samo kao prednaglasna duljina. Najmlađi bi stoga bili govori koji imaju i dodatna ograničenja. Tako je među paškim govorima najmlađi govor mjesta Paga jer se prednaglasna duljina može ostvariti ispred kratkog, ali ne i dugog akcenta, opet prema spomenutom distribucijskom pravilu. Nakon Paga valja uključiti govore Metajne, Zubovića i Kustića jer isto ograničenje vrijedi i za njihove sustave. U njima se u stilogenoj funkciji ostvaruje i "klasični" čakavski akut te zanaglasne duljine. No, budući da su one fonetski slabe, da nisu usustavljene, već se pojavljuju sasvim rijetko, a ranije je dubinsko pravilo usustavljeno, ti su govori mlađi od govora Kolana i Novalje, gdje je moguć ostvaraj zanaglasnih duljina, premda opet na razini govora, ali bez ograničenja za prednaglasne duljine. Time su oni, a zahvaljujući i već razrađenim značajkama, sigurno najstariji govori.

Arhaičniji su čakavski govori otoka Paga smješteni dakle prema najsjevernijem mjestu Lunu, a "noviji" prema jugu, prema Košljunu.

LITERATURA

Djela su poredana abecednim redom prezimena autora. U bilješkama se broj djela u zagradi navodi namjesto čitava naslova. Drugi je broj odvojen zarezom i označava stranu u spomenutom djelu.

1. Božidar Finka - Milan Moguš, *Karta čakavskog narječja*, Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 5, Zagreb 1981, 49-58, karte.
2. Božidar Finka, *Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora*, Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 3, Zagreb 1973, 5-76, karte.
3. Božidar Finka, *O govorima na zadarskom otočju*, Ljetopis JAZU, knj. 76, Zagreb 1972, 261-268.
4. Josip Hamm, *Cakavci i Romani*, Radovi IJAZU u Zadru, knj. 6-7, Zagreb. 1960.
5. Josip Hamm, *Iz problematike čakavskih govora 1, Čakavizam i njegova geneza*, Radovi IJAZU u Zadru, knj. 3, Zagreb 1957, 21-38.
6. Josip Hamm, *Izveštaj o naučnom putovanju na Olib, Silbu, Ist, Premudu i Pag*, Ljetopis JAZU, knj. 60, Zagreb 1955, 334-339.

7. H. P. Hautzagers, *On the Phonology and Morphology of the čakavian Dialects spoken on the island of Pag*, Dutch Studies in South Slavic and Balkan linguistics, Amsterdam 1987, 65-90.
8. Mate Hraste, *Izvještaj o dijalektološkom istraživanju u Lubenicama na otoku Cresu, na otocima Unije, Male i Velike Srakane, na Susku, Rabu i Pagu*, Ljetopis JAZU, knj. 61, Zagreb 1956, 386-388.
9. Mate Hraste, *Izvještaj o terenskom radu na otoku Pagu*, Ljetopis JAZU, knj. 61, Zagreb 1956, 389-390.
10. Mate Hraste, *Osnovna akcentuacija Biograda na moru i njegove okolice*, Filologija, sv. 2, Zagreb 1959, 5-11.
11. Vesna Jakić-Cestarić, *Refleks jata na sjevernodalmatinskim otocima*, Radovi IJAZU u Zadru, sv. 3, Zagreb 1957, 407-422.
12. Iva Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, ICR, Rijeka 1990.
13. Milan Moguš, *Čakavsko narječje*, Zagreb 1977, 104 str., Karta.
14. Milan Moguš, *Čakavština Opatijskog krasa*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, sv. 17, Zagreb 1982, 1-14.
15. Milan Moguš, *Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 13, Zagreb 1973, 23-36.
16. Milan Moguš, *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1971.
17. Milan Moguš, *O jedinstvu čakavske akcentuacije*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 12, Zagreb 1971, 7-12.
18. Milan Moguš, *O navodnim štokavizmima u sjevernih čakavaca*, Filologija, sv. 5, Zagreb 1967, 75-81.
19. Milan Moguš, *O relativnoj kronologiji u toponimiji*, Zbornik 6. jugoslovenske onomastičke konferencije, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1987, 97/100.
20. Milan Moguš, *Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, sv. 10, Novi Sad 1967, str. 125-132.
21. Reinhold Olesch - Petar Šimunović, *Čakavisches-deutsches Lexikon, Teil III, Čakavisches Texte*, Slavistische Forschungen 25/III, Bohlau Verlag, Köln-Wien 1983.
22. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, grupa autora, Školska knjiga, Zagreb 1979.
23. Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Toponomastička ispitivanja, Jadranski institut JAZU, Zagreb 1950, 271.
24. A. Sujoldžić, B. Finka, P. Šimunović i P. Rudan, *Lingvističke udaljenosti otoka Paga*, Filologija, knjiga 18, Zagreb 1990, 7-37.

SUMMARY

Sivana Vranić

DESIGNATIONS OF THE PHONOLOGY OF THE CHAKAVIAN LANGUAGES
SPOKEN ON THE ISLAND PAG

Based upon description of phonological characteristics of the local chakavian languages spoken on the island Pag, the authoress establishes their common chakavian basis. She analyzes in particular the occurrence of so called 'cakavizam' in the town Pag. She speaks about four groups of local languages existing on the island Pag and deals with their differences which give the possibility of isolation and similarities which bring closer their microstructures. Her conclusion is that more archaic and conservative are northern local languages.